

Rijksdienst voor Ondernemend
Nederland

Handreiking voor gemeenten over de samenwerking met energiecoöperaties

In opdracht van het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat

*>> Duurzaam, Agrarisch, Innovatief
en Internationaal Ondernemen*

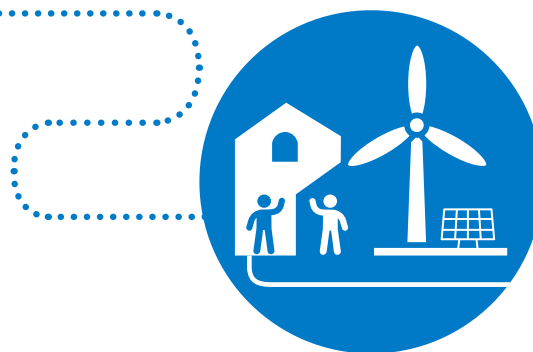
Samen op weg naar

een duurzame toekomst

Handreiking voor gemeenten over de
samenwerking met energiecoöperaties

..... **Samen op weg naar**

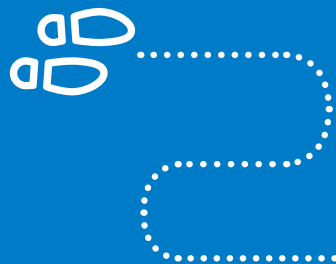
... **een duurzame toekomst**

Handreiking voor gemeenten over de
samenwerking met energievoöperaties

MSG Sustainable Strategies B.V. 2024
In opdracht van RVO

Schrijftteam MSG: Niek Reijmers, Mariken Betsema en Ivo de Klerk
Vormgeving: Madeline Maingay (Maad in Holland)
Projectteam RVO: Rinske de Jong
De publicatie is verkrijgbaar via: [Lokale energie-initiatieven met buurtgenoten \(rvo.nl\)](https://lokaalenergie-initiatieven.nl)
© Copyright MSG Sustainable Strategies B.V.

Bronvermelding beeld:
pag 5 en 48: HIER klimaatabonnement,
pag 7: Coöperatie Vrijstad Energie ©

Inhoud

VERANTWOORDING	4		
① INLEIDING	5		
② WAT ZIJN ENERGIECOÖPERATIES?	7		
Soorten energiecoöperaties	8		
Bewonersinitiatieven, energiecoöperaties, energiegemeenschappen en warmteschappen	9		
③ BELEID ROND ENERGIECOÖPERATIES	11		
Lokaal beleid	12		
Nationaal beleid	13		
Internationaal beleid	15		
Voorbeeld: Heeg • Zelf een coöperatief warmtenet ontwikkelen	16		
④ ROLLEN IN DE SAMENWERKING	18		
Regie en samenwerken	19		
Rollen bij warmte of opwek van elektriciteit	20		
Samenwerken met ontwikkelaars en coöperaties	20		
Tegengaan van sociale ongelijkheid	21		
Voorbeeld: Staphorst • Zelf een coöperatief windpark ontwikkelen	22		
⑤ OPGROEIEN, LOKAAL EIGENDOM EN STAATSSTEUN	24		
Opgroeien doe je samen	27		
Regels rondom staatssteun	30		
Voorbeeld: Drentse Zonneroute •			
Lokaal eigendom borgen voor zonne-energie	32		
⑥ OPBOUWEN EN FORMALISEREN VAN DE SAMENWERKING	34		
Aanleiding voor de samenwerking	35		
Helderheid over eigen rol	36		
Erkennen meerwaarde van samenwerken	36		
Het eerste gesprek van de gemeente met de energiecoöperatie	37		
Formaliseren van de samenwerking	38		
Voorbeeld: 015 Duurzaam •			
Regionale ondersteuning voor initiatieven	40		
⑦ TIPS VOOR EEN BLIJVEND GOEDE SAMENWERKING	43		
Tips voor de samenwerking	45		
Voorbeeld: Overijssel •			
Energiebesparing met de energiecoöperatie	46		
BIJLAGE A: DEELNEMERS	49		

VERANTWOORDING

WAAROM IS DEZE HANDREIKING GEMAAKT?

In de energietransitie ontstaan steeds vaker initiatieven van bewoners of de lokale omgeving die zelf de energievoorziening voor hun dorp, wijk of buurt willen organiseren. Het aantal energievoorzieningsorganisaties is de laatste jaren toegenomen. Dat is goed voor de participatie en het lokale draagvlak, maar het brengt ook nieuwe uitdagingen met zich mee voor gemeenten. Gemeenten hebben de regie in de lokale energietransitie en werken daarbij samen met nieuwe partners. Ze zijn zoekende naar een goede invulling van hun rol in relatie tot deze partijen.

VOOR WIE IS DE HANDREIKING BEDOELD?

Met deze handreiking willen wij gemeenten ondersteunen om de samenwerking met energievoorzieningsorganisaties te verbeteren. Er is al veel informatie beschikbaar over dit onderwerp. Door deze bestaande informatie in deze handreiking samen te brengen, hopen we dat gemeenten sneller hun weg vinden naar de juiste informatie. Daarnaast biedt deze handreiking praktische tips om beter samen te werken met energievoorzieningsorganisaties.

HOE MAAKTEN WIJ DEZE HANDREIKING?

Deze handreiking maakten we samen met een klankbordgroep. Deze klankbordgroep bestond uit een brede vertegenwoordiging vanuit beleidsmakers, gemeenten, energievoorzieningsorganisaties en ondersteunende organisaties (zie de bijlage voor de deelnemende organisaties). In twee bijeenkomsten is het plan van aanpak en een conceptversie besproken.

Daarnaast hebben we een enquête uitgezet onder alle gemeenten. De resultaten hiervan zijn in deze handreiking te vinden.

Tenslotte hebben we de conceptversie ook laten lezen door een focusgroep van twee gemeenten.

VERSIEGESCHIEDENIS:

Versie 1 - december 2023

1

INLEIDING

1. INLEIDING

De opwekking van hernieuwbare energie op land is de laatste jaren sterk gegroeid. Dat is mede te danken aan energiecoöperaties, waarin de leden gezamenlijk hernieuwbare energieprojecten realiseren of zorgen voor energiebesparing in woningen. De coöperatieve vorm zorgt voor zeggenschap en eigendom van burgers. Zij gaan samenwerkingsverbanden met elkaar aan rond het thema energie en warmte, verenigen zich in energiecoöperaties en zetten zich in voor energieopwekking, -opslag, -distributie en -gebruik.

Een van de doelen van energiecoöperaties is om het energiesysteem te veranderen. Door verschillende belanghebbenden op een participatieve manier te betrekken, streven ze voordelen na voor iedereen die betrokken is. Dat is anders dan we gewend zijn. Energiecoöperaties kunnen daarom een brugfunctie vervullen tussen overheid en bewoners omdat ze goed zijn in het mobiliseren van bewoners. Ze delen lokale kennis en expertise en dragen bij aan andere lokale behoeften, bijvoorbeeld mobiliteit en zorg. De focus in de laatste jaren ligt op het professionaliseren van energiecoöperaties, zodat ze voldoende toegerust zijn om energieprojecten te ontwikkelen en/of beheren.

Voor gemeenten hebben coöperaties veel te bieden, maar kan de samenwerking ingewikkeld, of gewoon nieuw zijn. In 2023 is er in opdracht van RVO door klimaatstichting HIER en Bureau 7TIEN een knelpunteninventarisatie gedaan onder een representatieve groep van energiecoöperaties. Hierbij bleek de samenwerking met de gemeente een grote uitdaging te zijn. Zo was er:

1. Onduidelijkheid in verwachtingen tussen gemeente en coöperatie.
2. Vertraging als gevolg van de beleidsprocessen van gemeenten, Regionale Energie Strategieën (RES'en) of de transitievisies warmte (TVW's).
3. Onduidelijke eisen met betrekking tot 50% lokaal eigendom en de regels voor staatssteun.

In deze handreiking vind je deze thema's terug. Per thema is de belangrijkste kennis samengevat en vind je verwijzingen naar bronnen die meer informatie en hulp bieden. Daarnaast vind je in deze handreiking tips en praktijkvoorbeelden van collega-gemeenten.

2

WAT ZIJN
ENERGIECOÖPERATIES?

2. WAT ZIJN ENERGIECOÖPERATIES?

LEESWIJZER

In dit hoofdstuk leest u:

- Wat energievoöperaties zijn en hoe ze in Nederland georganiseerd zijn.
- Meer over bewonersinitiatieven, energiegemeenschappen en warmteschappen.

Een energievoöperatie is een georganiseerde groep burgers, meestal vrijwilligers, die zich inzet voor het lokaal opwekken van hernieuwbare energie, energiebesparing, het verduurzamen van woningen of andere initiatieven die de energietransitie bevorderen. Energievoöperaties hebben een maatschappelijke doelstelling, geen winstoogmerk, open toetreding en democratische zeggenschap (waarbij ieder lid één stem heeft). Door de lokale bevolking te organiseren rond hernieuwbare opwek, dragen coöperaties ook bij aan lokaal eigendom. Binnen de statuten van een energievoöperatie stellen zij vast hoe zij zijn georganiseerd. Daarin is bijvoorbeeld aandacht voor het rentepercentage van investeringen en wat er gebeurt met de opbrengsten. Meestal komt dit ten goede aan de lokale gemeenschap, er is meestal geen of nauwelijks winstuitkering naar de leden. Soms is er een externe toezichthouder op de financiën.

In Nederland is Energie Samen de koepelorganisatie van energievoöperaties. Binnen Europa zijn de energievoöperaties verenigd in REScoop. Op de kaart is te zien waar in Nederland bestaande energievoöperaties zitten.

SOORTEN ENERGIECOÖPERATIES

Energievoöperaties zijn er in veel verschillende soorten en maten. Eén van de verschillen zit in het soort activiteiten dat ze ondernemen. Een energievoöperatie is een organisatie waarbij burgers zich verenigen om samen iets te ondernemen, zoals het produceren, opslaan en leveren van energie. De coöperatie is dan de rechtsvorm waarbinnen deze activiteiten uitgevoerd worden.

Veel energievoöperaties zijn georganiseerd met als doel de opwekking en levering van elektriciteit uit zon en wind of warmte. Andere activiteiten zijn bijvoorbeeld het stimuleren van energiebesparing met besparende maatregelen en energievoaches of het collectief inkopen van zonnepanelen en warmtepompen. Kenmerkend aan deze laatste activiteiten is dat er geen collectief bezit ontwikkeld wordt. Er is dus geen coöperatie nodig om ze uit te voeren. Toch zijn het wel logische activiteiten voor coöperaties, omdat ze ook bijdragen aan doelen als duurzaamheid en energieonafhankelijkheid en ze inzet van lokale vrijwilligers vragen.

Kaart energie coöperaties uit lokale energiemonitor van [HIER](#).

BEWONERSINITIATIEVEN, ENERGIECOÖPERATIES, ENERGIEGEMEENSCHAPPEN EN WARMTESCHAPPEN

Energiecoöperaties zijn één van de vormen waarin bewoners een actieve rol kunnen nemen in hun energievoorziening. Bewoners kunnen ook op andere manieren activiteiten ontwikkelen. Hier bespreken we een aantal:

Een **bewonersinitiatief** is een groep bewoners die zich collectief richt op het verbeteren van hun wijk, dorp of buurt. Er zijn heel veel bewonersinitiatieven actief die op diverse onderwerpen samenwerken met gemeenten, bijvoorbeeld over energie. Dat kan in de vorm van een energiecoöperatie, maar ook als een buurtstichting of een groep enthousiastelingen die nog geen officiële organisatievorm heeft. Een energiecoöperatie is dus wel een bewonersinitiatief, maar niet alle bewonersinitiatieven zijn energiecoöperaties.

De term **energiegemeenschap** wordt ook vaak gebruikt, voornamelijk in Europees verband. Volgens de Europese Energy Directive zijn deze gemeenschappen open en vrijwillig en combineren ze niet-commerciële doelstelling met milieudoelen, sociale doelen en gemeenschapsdoelen. Er is een aantal verschillen met energiecoöperaties:

- Een energiecoöperatie is altijd een coöperatie: een specifieke rechtsvorm voor een vereniging van leden die samen een bedrijf hebben. Een energiegemeenschap kan ook andere juridische vormen hebben.
- Een energiegemeenschap kan bestaan uit burgers, bedrijven en/of overheden. Een voorbeeld is een groep bedrijven die onderling energie willen verhandelen op een bedrijventerrein. De leden van een energiecoöperatie zoals we die in deze handreiking bedoelen zijn voornamelijk burgers.

Specifiek in de warmtetransitie wordt ook de naam **warmteschap** gebruikt. Deze is door Energie Samen gelanceerd als naam voor warmte-energiegemeenschappen. Een warmteschap is vaak (maar niet per se) een coöperatie en heeft drie belangrijke kenmerken:

- het gaat om activiteiten in het warmtesysteem
- er is zeggenschap en eigendom in de omgeving van het project
- er zijn sociale spelregels voor het beheer, zoals democratische besluitvorming.

Naar verwachting krijgen warmteschappen een juridische positie in de aankomende Wet collectieve warmte, apart van publieke en private warmtebedrijven.

MEER INFORMATIE

- Meer weten over energiecoöperaties en gemeenten? Lees meer op de website van belangenorganisatie voor energiecoöperaties [Energie Samen voor Gemeenten](#) of op de website van klimaatstichting [HIER voor gemeenten en professionals](#).
- Lees meer over het Nederlandse landschap van energiecoöperaties in [de Lokale Energie Monitor 2022](#).
- Meer weten over energiegemeenschappen? Lees over het project local4local: [Energiegemeenschappen organiseren duurzame en betaalbare energie voor gemeenten, bedrijven en burgers - Energie Samen](#).
- Meer weten over bewonersinitiatieven in de warmtetransitie? Kijk op de website van [NPLW](#) of lees het [stappenplan](#) van het NPLW over samenwerking en besluitvorming van bewonersinitiatieven en gemeenten.
- Meer weten over energiecoöperaties? Lees de beschrijvingen van [RVO](#) en [Energie Samen](#).
- Meer weten over energiegemeenschappen? Lees de beschrijvingen van [RVO](#).
- Meer weten over warmteschappen? Lees [Energie Samen: het warmteschap, een nieuwe speler op de warmtemarkt](#) en het rapport van [Energie Samen over de organisatievormen voor warmteschappen](#).

3

BELEID ROND
ENERGIECOÖPERATIES?

.....

3. BELEID ROND ENERGIECOÖPERATIES

LEESWIJZER

In dit hoofdstuk leest u:

- Over beleid, wet- en regelgeving rond energievoöperaties.
- Over het belang van burgerbetrokkenheid en de kabinetsvisie daarop.
- Welke subsidieregelingen er zijn en welke gemeenten en energievoöperaties samen kunnen aanvragen.
- Voorbeeld over het realiseren van een warmtenet in de gemeente Súdwest Fryslân met Warm Heeg.

LOKAAL BELEID

Burgerbetrokkenheid bij energie gaat over de mate waarin burgers en lokale gemeenschappen betrokken zijn bij, en invloed hebben op de besluitvorming, ontwikkeling en implementatie van energieprojecten. Om duidelijkheid te hebben en te geven, is het goed als gemeenten lokaal beleid vaststellen voor de samenwerking met burgerinitiatieven, en dus ook energievoöperaties. De meeste gemeenten hebben een beleidskader of uitgangspunten opgesteld voor participatie, breed of specifiek voor de energietransitie. Het lokale beleid kan naast participatie ook de kaders geven voor ruimtelijke inpassing en lokaal eigendom en de rol van energievoöperaties daarbij. Zie ook het voorbeeld van het warmtenet in Heeg op pagina 16.

NATIONAAL BELEID

In het klimaatakkoord zijn afspraken gemaakt over het zichtbaar meenemen van de wensen en zorgen van burgers en andere betrokkenen. En er is afgesproken dat bij opwekking van duurzame energie op land burgers en bedrijven moeten kunnen profiteren van het project en dat gestreefd wordt naar 50% lokaal eigendom. RVO monitort in opdracht van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat sinds 2019 elk jaar het aandeel lokaal eigendom bij projecten voor hernieuwbare energie op land in [de financiële participatiemonitor](#).

VISIE VAN HET KABINET OP BURGERBETROKKENHEID BIJ DE ENERGIETRANSITIE

In 2023 heeft de Nederlandse overheid in een kabinetsvisie tien principes opgesteld voor burgerparticipatie:

- Maak vooraf heldere afspraken over politieke of bestuurlijke inbedding en opvolging.
- Zorg voor een duidelijk doel en transparant proces.
- Ieder vraagstuk is uniek en vraagt om (lokaal) maatwerk.
- Bied ruimte voor maatschappelijk initiatief.
- Betrek inwoners vroegtijdig en communiceer actief.
- Representativiteit en inclusiviteit.
- Beschikbare tijd, geld, kennis en menskracht afstemmen op de zwaarte van het participatieproces.
- Stimuleer lokaal eigendom bij projecten voor hernieuwbare energie op land.
- Participatie moet plaatsvinden in samenhang met andere projecten.
- Evalueer om te leren van opgedane ervaringen.

Voor een toelichting op deze punten: [lees de kamerbrief](#) van Rob Jetten van 17 mei 2023

De kabinetsvisie geeft meer ruimte aan onder andere energiecoöperaties. En eind 2023 zijn er extra gelden gekomen voor het stimuleren van energiecoöperaties en burgerinitiatieven in de energietransitie. De Tweede Kamer stemde in om voor een periode van 4 jaar 20 miljoen euro uit te trekken voor het stimuleren van energiecoöperaties en burgerinitiatieven. Dit geld wordt ingezet om de betrokkenheid van burgers bij de energietransitie te verhogen. Met de ruimte voor coöperaties vanuit de kabinetsvisie en de middelen kunnen de doelen voor de energietransitie sneller en beter gerealiseerd worden.

SUBSIDIES EN FINANCIËLE STEUN:

Het Rijk en ook decentrale overheden ondersteunen burgerinitiatieven onder andere met financiële steun en subsidies. Soms gaat dit om regelingen specifiek gericht op coöperaties, zoals de [Subsidieregeling Coöperatieve Energieopwekking \(SCE\)](#), en soms om bredere regelingen zoals de [Stimulering Duurzame Energieproductie en Klimaattransitie \(SDE++\)](#) vanuit RVO. Er zijn ook speciale programma's en fondsen voor energiecoöperaties, zoals het ontwikkelfonds van [Energie Samen](#). Daarnaast zijn er provinciale, regionale en lokale subsidies voor ondersteuning. Zie de website van de [regionale ondersteuningsfondsen voor een algemeen overzicht](#) en de website van [HIER](#) voor een overzicht per provincie. Innovatiesubsidies die voor marktpartijen ontstaan, staan ook open voor coöperaties. Sommige subsidies vereisen dat een bewonersinitiatief een energiecoöperatie is.

Warmte

Er is nieuwe regelgeving in ontwikkeling voor warmte, zoals de Wet collectieve warmte (Wcw), die meer ruimte biedt voor warmteschappen en waarmee ook de eigendomssituatie van warmtenetten verandert: voortaan moet de infrastructuur voor meer dan de helft in publieke handen zijn of in handen van een warmteschap. De wet regelt ook de tarieven en leveringszekerheid voor de afnemers van collectieve warmte. Veel gemeenten anticiperen op de komst van de wet. De wet bevat een nieuw kader rondom de warmtemarkt, er is in november 2023 [een nieuwe versie gepubliceerd](#).

INTERNATIONAAL BELEID

Ook andere landen werken aan energiegemeenschappen en doen hun best om actieve participatie van burgers bij de energietransitie te bevorderen:

- Energiegemeenschappen worden door de Europese Unie erkend als een integraal onderdeel van het creëren van een duurzaam energiesysteem. Ze zijn daarom opgenomen in het Clean Energy Package en andere energieregelgeving, zoals de Renewable Energy Directive RES2018/2001/EU. Deze richtlijn van het Europees Parlement en de Raad voor het bevorderen van het gebruik van energie uit hernieuwbare bronnen gaat in op de rol van de energiegemeenschap.

INTERNATIONALE WETGEVING

Binnen de Renewable Energy Directive zijn er twee artikelen die ingaan op het speelveld van energieprojecten en voordelen toekennen aan de realisatie van projecten door energiecoöperaties:

- Artikel 22 in deze richtlijn creëert ruimte voor energiecoöperaties en andere samenwerkingsverbanden van burgers in de energietransitie en versterkt hun positie ten opzichte van marktpartijen. Zo krijgen de Europese lidstaten de mogelijkheid om voor energiegemeenschappen en kleinschalige installaties afwijkende regelingen te treffen buiten de standaard tenderprocedures om. Europa erkent hierin de rol van (initiatieven van) burgers in de energietransitie naar hernieuwbare energie. Voor de gemeente betekent dit dat zij samen met of via een energiecoöperatie gemakkelijker kleinschalige projecten kunnen realiseren.
- Artikel 26 van de richtlijn is ook belangrijk. Dit artikel stelt dat lidstaten moeten zorgen dat energiegemeenschappen mee kunnen doen aan ondersteuningsregelingen, zoals grote marktpartijen dat ook kunnen. Dat betekent dat gemeenten energiecoöperaties als marktpartijen moeten zien, waardoor er een gelijk speelveld is bij het aanvragen van subsidies.

ZELF EEN COÖPERATIEF WARMTENET ONTWIKKELEN

• HEEG •

In Heeg in de gemeente Súdwest-Fryslân is een groep bewoners bezig om een warmtenet aan te leggen waarmee ze hun dorp kunnen verwarmen met warmte uit het Heegermeer. Lauran Spitters van het initiatief Warm Heeg en wethouder Henk de Boer van de gemeente Súdwest-Fryslân vertellen over hun samenwerking.

Hoe is de samenwerking gestart?

Lauran Spitters: “Er was een lastig te verduurzamen verenigingsgebouw in het dorp dat werd aangesloten op aquathermie. Toen ontstond er een idee: als het kan voor dat gebouw, dan kan het ook voor de huizen in Heeg. We hebben onderzocht of dat haalbaar is, hebben de businesscase laten uitrekenen en zijn vanaf daar langzaam gegroeid.”

Henk de Boer: “De start van het project kwam heel erg vanuit het dorp zelf. Warm Heeg heeft ook zoveel positivisme in zich dat het voor de gemeente vooral een kwestie van meedenken was. Naarmate het project loopt, kom je voor grotere beslissingen met risico's te staan. Daarom moest de gemeente ook actiever mee gaan doen.”

Waar ben je tevreden over in jullie samenwerking?

Lauran Spitters: “Warm Heeg is zeer tevreden over de samenwerking. Het eerste contact met de gemeente was moeizaam. We gingen van loket naar loket en van budgetje naar budgetje. Dat gaat niet heel soepel. We hadden gelukkig wel een enthousiaste projectleider energie vanuit de gemeente, die heel goed was in het openen van de juiste deuren. Ondertussen is dat sterk veranderd, er is veel duidelijker één loket. Er is frequent contact met gemeente. Met de wethouder overleggen we iedere twee weken en we hebben een stuurgroep die iedere drie maanden samenkomt.”

Henk de Boer: “Bij de stuurgroep geeft Warm Heeg hele uitgebreide informatie over waar ze staan: de financiën, planning en risico's en hun vragen aan de gemeente. Voor ons is dat heel waardevol, ook om richting de gemeenteraad het geld dat naar het initiatief gaat te verantwoorden. Warm Heeg communiceert heel open en heeft veel in huis. Het is een fanatiek team met een verscheidenheid aan kennis. Dat maakt het voor ons ook een goede sparringpartner.”

ZELF EEN COÖPERATIEF WARMTENET ONTWIKKELEN

• HEEG •

Wat voor rol kan een wethouder spelen in de samenwerking?

Henk de Boer: “Als wethouder is het je taak om intern motiverend te zijn naar je eigen organisatie. Je moet aangeven dat de samenwerking iets is om op in te zetten. Het levert veel op, maar kost ook extra energie. Dan moeten medewerkers het gevoel hebben dat de wethouder achter ze staat.”

Lauran Spitters: “Vanaf de start hebben we veel steun gekregen van de gemeente. Contact met de wethouder is daarbij cruciaal. Die is erg betrokken. Als processen vastlopen, is hij degene die de bal weer in beweging kan brengen.”

Hoe is het om te werken aan een project in lokaal eigendom?

Lauran Spitters: “We ontwikkelen het warmtenet in samenwerking tussen het initiatief, de gemeente en een commerciële ontwikkelaar. Dan krijg je vragen over de zeggenschap: wat leg je vast in de statuten, welke afspraken maak je over de financiën en hoe zit het bestuur in elkaar? We zien dat dat voor de gemeente ook spannend en ingewikkeld is. Maar: we zijn wel echt één team. Ieder heeft zijn rol, maar we zetten ons allemaal in voor hetzelfde doel, langdurige duurzame energie met zo laag mogelijke kosten voor de bewoners.”

Henk de Boer: “Als gemeente zien we dat we actie moeten ondernemen voor de energietransitie. Eigen initiatieven van de inwoners zijn daarbij voor ons belangrijk. Dat is een van de leidende principes van een burgerforum dat we hebben georganiseerd. Er zijn niet veel van dit soort initiatieven, maar we denken dat ze een oplossing kunnen zijn voor Friesland. Dat wordt ook aangewakkerd van buiten: we zien veel interesse vanuit de provincie en de rest van Nederland.”

Hoe zien jullie de verdere samenwerking voor je?

Lauran Spitters: “Nu ligt de focus voor ons nog op het realiseren van het warmtenet. Daarna willen we kijken naar eigen elektriciteit opwek met wind of zon. Wat ons verder opvalt, is dat we veel te weten komen over de bewoners. We komen veel achter de voordeur bij mensen. Daar liggen kansen om een signaleringsfunctie op te pakken.”

Henk de Boer: “In onze gemeente zijn zeventien energiecoöperaties actief. Sommige daarvan zien Heeg als voorbeeld en willen graag dat de gemeente meedenkt over hun plannen. We kunnen ze niet allemaal actief steunen, dus we hebben voor nu ingezet op vier grotere initiatieven. De andere vertragen daardoor mogelijk, maar het levert ook ervaringen op die voor hen nuttig zullen zijn.”

4

ROLLEN IN DE SAMENWERKING

4. ROLLEN IN DE SAMENWERKING

LEESWIJZER EN TIPS

In dit hoofdstuk leest u:

- Over de (regie-)rol van gemeenten en de rolverdeling bij projectontwikkeling.
- Over hoe de rollen bij warmte en elektriciteit verschillend zijn.
- Over het belang van inclusiviteit en diversiteit en hoe energievoorzieningen daaraan kunnen bijdragen.
- Voorbeeld uit gemeente Staphorst met energievoorziening WijDuurzaam Staphorst over het ontwikkelen van een windpark in volledig lokaal eigendom.

Tips:

- Betrek collega's uit verschillende afdelingen bij het ontwikkelen van projecten.
- Wees flexibel in de samenwerking.
- Wees je als gemeente bewust van de andere betrokkenen bij projectontwikkeling.

REGIE EN SAMENWERKEN

Gemeenten hebben de regie in de warmtetransitie en samen met de provincie en de RES-regio's sturen ze de opwekking van duurzame energie op land aan. Om de eigen beleidsdoelen en ambities sneller en beter te behalen, werkt de gemeente samen met diverse organisaties en stakeholders. Energievoorzieningen willen een energieproject realiseren. Of het nou gaat om het neerzetten van een dorpsmolen, volleggen van een bedrijfshal met zonnepanelen of verwarmen van een wijk met warmte uit de rivier, een energievoorziening wil samen de eigen energievoorziening vormgeven. Dat is mooi voor gemeenten, want vaak passen die plannen goed bij de eigen ambities. Bij de realisatie komt wel veel kijken, er zijn doorgaans veel praktische zaken en veel betrokkenen. Als gemeente heb je meerdere belangen te bewaken en is het de kunst om rolzuiver te zijn terwijl je de goede relatie met het initiatief bewaakt.

Voor de meeste energie(besparings-)projecten geldt dat ze complex zijn en dat de bijbehorende belangen groot zijn. Gemeenten hebben diverse rollen bij het ontwikkelen van projecten, zoals in de vergunningverlening, het wijzigen van bestemmingsplannen of als uitvoerder en stimulator van het duurzame opwek of energie(besparings-) beleid. Daarnaast zijn ze belangrijk als verbinder tussen partijen, zowel met externe partners als binnen de interne organisatie. Wanneer een project ontwikkeld wordt, zijn collega's vanuit verschillende afdelingen betrokken zoals het sociale, ruimtelijke en juridische domein. Hoe dan ook vereist

“Wij werken momenteel samen door daken ter beschikking te stellen aan de energievoöperatie via een huurovereenkomst waarvoor we een vergoeding krijgen in de vorm van een aantal panelen die ze voor ons neergelegd hebben en waar wij het eigendom en opbrengsten uit hebben”.

het ontwikkelen van energieprojecten nauwe samenwerking met alle betrokken partijen. Het is een lerend proces dat gebaat is bij flexibiliteit van zowel de gemeente als de energievoöperatie. Binnen de gemeente is het belangrijk om hiervoor bestuurlijk draagvlak te organiseren. Lees meer over dit proces in het voorbeeld van warmtebedrijf Warm Heeg in gemeente Súdwest Fryslân op pagina 16.

ROLLEN BIJ WARMTE OF OPWEK VAN ELEKTRICITEIT

Warmte verschilt van opwek van elektriciteit omdat er soms een rol is weggelegd in de beheerfase van een warmtenet. Daar gaat het over het in stand houden van infrastructuur voor warmte en eventuele exploitatie. Omdat dit een nieuw onderwerp is kan er veel geleerd worden van de ervaringen door andere gemeenten. Gemeenten dienen goed na te denken over de rol die ze in warmtenetten willen (blijven) spelen en hoe ze daarin omgaan met energievoöperaties. Als een gemeente grondeigenaar is van grond waarop een project wordt gerealiseerd ontvangt zij een vergoeding voor het beschikbaar stellen.

SAMENWERKEN MET ONTWIKKELAARS EN COÖPERATIES

Voor het realiseren van projecten zijn vaak ook andere partners en organisaties betrokken, zoals commerciële ontwikkelaars. Commerciële ontwikkelaars en coöperaties hebben elkaar veel te bieden: aan de ene kant de technische en financiële knowhow van de ontwikkelaar, aan de andere kant de lokale kennis en het vertrouwen dat coöperaties vaak hebben.

Daarnaast zijn er nog veel meer (mogelijke) betrokkenen. Zoals alle omwonenden, de eigenaar van de grond waar het project op gerealiseerd wordt en de energieleverancier die de stroom afneemt. Gemeenten hebben eigenlijk altijd een rol. Het kan zijn dat de gemeente participeert in deze projecten. Zo niet, dan is er wat meer afstand van de samenwerking. De gemeente krijgt in ieder geval altijd te maken met de complexiteiten ervan.

MEER INFORMATIE

- Meer weten over de rolverdeling? De Participatiecoalitie heeft een [handreiking](#) over de rolverdeling bij lokaal eigendom. Ook benieuwd naar de rol die gemeenten hierbij hebben?
- Lees bijvoorbeeld het [essay](#) van de NVDE, VNG, Participatiecoalitie en NP RES over de samenwerking.

TEGENGAAN VAN SOCIALE ONGELIJKHEID

Bij de energietransitie ligt sociale ongelijkheid op de loer. Het tegengaan daarvan is een uitdaging waarin gemeenten een belangrijke rol spelen. Inclusiviteit betekent dat iedereen mee kan doen en dat er actief gewerkt wordt aan diversiteit, ook bij energiecoöperaties zodat zij voor alle bewoners toegankelijk zijn. Het gaat om brede inclusie; denk daarbij bijvoorbeeld aan leeftijd, etniciteit en religie, maar ook aan mensen met of zonder eigen vermogen en met diverse vaardigheden.

Een van de uitgangspunten van de kabinetsvisie op burgerparticipatie (zie boven) is ook representativiteit en inclusiviteit: *“Zorg ervoor dat de samenstelling van de groep deelnemers een goede afspiegeling van de bevolking in de omgeving is. Hoe lastig ook, het streven moet zijn dat alle burgers – ook moeilijk te bereiken groepen – betrokken zijn en gelijkwaardig deel kunnen nemen.”*

Energiecoöperaties zien het belang ook, en geven meer aandacht aan dat zoveel mogelijk mensen meedoen, en dat de coöperatie en het bestuur een afspiegeling vormen van de bewoners van een gebied. Gemeenten en energiecoöperaties kunnen hierin dus goed samenwerken. Zo kunnen gemeenten in het lokale beleid opnemen dat energiecoöperaties een plan uitvoeren om inclusiviteit te bevorderen. Coöperaties kunnen daarnaast ook op andere wijzen waarde toevoegen, zoals het versterken en verbreden van de gemeenschapsbanden of het bijdragen aan lokale werkgelegenheid. Deze doelen dragen bij aan brede welvaart en zijn ook relevante doelen voor gemeenten.

MEER INFORMATIE

- Van Energie Samen over inclusiviteit en representativiteit: [Energie Samen academie: energietransitie voor iedereen](#).
- Over participatie van inwoners met een migratieachtergrond: [Kennisplatform Integratie & Samenleving](#).
- Over het betrekken van jongeren bij de energietransitie: [Jongerenparticipatie](#) via de Natuur en Milieu Federaties.

ZELF EEN COÖPERATIEF WINDPARK ONTWIKKELEN • WINDPARK BOVENWIND • STAPHORST •

Jaap van den Berg van de gemeente Staphorst en Jenko Huls van energiecoöperatie Wij Duurzaam Staphorst werken samen om een windpark te realiseren. Hun samenwerking is een voorbeeld van hoe je een volledig windpark in lokaal eigendom kan realiseren.

Hoe is de samenwerking gestart?

Jaap van den Berg: “De gemeente kreeg vanuit de provincie een opdracht voor het realiseren van hernieuwbare opwek. De gemeenteraad zag dit eerst niet zitten, maar besloot later om het wel te doen, maar dan echt zelf. Op de eigen Staphorster manier gingen we aan de slag met als doel een windpark van 12 megawatt 100 % coöperatief te realiseren. In het begin nam niet iedereen dat serieus, maar we hebben volgehouden. De raad heeft uitgangspunten geformuleerd en op basis daarvan hebben we een uitvraag gedaan.”

Jenko Huls: “Na een bijeenkomst over de windplannen hebben we met een klein groepje besloten dat we dit wilden doen. Met de betrokkenen en geld van een aantal lokale ondernemers hebben we een plan ontwikkeld voor de tender van de gemeente en ingediend. Er waren ontwikkelaars die met ons in zee wilden, maar dat wilden wij niet. We zagen het nut niet en stelden, bijna arrogant, dat we het zelf allemaal wel konden.”

Hoe hebben jullie zo'n project ontwikkeld?

Jaap van den Berg: “We hebben de ingediende plannen beoordeeld op onder meer financiële participatie en het betrekken van de inwoners van Staphorst. . 60 % lokaal eigendom was de ondergrens, 100 % het doel. Het plan van Wij Duurzaam Staphorst scoorde het hoogst. Na de selectie hebben we de samenwerking meteen duidelijk ingekaderd met een samenwerkingsovereenkomst. Die ging over de rollen – de coöperatie doet planvorming en de gemeente bewaakt het proces – maar ook over de financiën. De coöperatie had nog beperkt geld in de lade, dus hoe betaal je bijvoorbeeld de leges voor de milieueffectrapportage?”

Jenko Huls: “Vaak is er een commerciële ontwikkelaar die een project ontwikkelt en verkoopt. Dat zou ook de coöperatie kunnen zijn. Hier ging dat anders: onze coöperatie is zelf de ontwikkelaar van het windpark. Zo houd je maximaal rendement binnen gemeentegrenzen. Specifieke expertises hebben we elders moeten inkopen, maar dat doet een ontwikkelaar ook.”

“Het is prettig om te werken met mensen vanuit de gemeenschap.”

“Door zelf het windpark te ontwikkelen hou je zoveel mogelijk rendement in de gemeenschap, maar neem je ook veel risico.”

ZELF EEN COÖPERATIEF WINDPARK ONTWIKKELEN • WINDPARK BOVENWIND • STAPHORST •

Waar ben je tevreden over in jullie samenwerking?

Jenko Huls: “Aan de voorkant is de samenwerking er nog niet, dan is het spannend. Het hielp ons om een vaste projectleider te hebben, korte lijnen met Jaap en regelmatig te overleggen met het bestuur. Eigenlijk liep het gestroomd. Je hebt elkaar nodig in de procedure. Je kan beter zij aan zij optrekken dan alleen. Bij het ontwikkelen was er ook een positieve tijddruk: we zijn pas vijf jaar verder en zo goed als klaar. Als het acht tot tien jaar duurt, moet je ook zolang je achterban betrokken houden. Communicatie is belangrijk om je leden aan je te blijven binden, met veel ledenvergaderingen, nieuwsbrieven en goede website.”

Jaap van den Berg: “Het is prettig om te werken met mensen vanuit de gemeenschap. Zo krijgen de grondeigenaren een vergoeding voor het gebruik van de grond. Dat leidde tot spanning, omdat grond in de omgeving onderdeel was van een ruilverkavelingstraject. De nieuwe eigenaren zouden gaan profiteren, de oude niet. Iemand van buiten had waarschijnlijk gezegd dat dat pech was, maar de coöperatie kent de mensen. De eerste jaren is de vergoeding naar de oude eigenaren gegaan en stap voor stap ging dat over naar de nieuwe. Zo neem je veel problemen weg. Al heeft het een andere groep er niet van weerhouden om naar de Raad van State te stappen.”

Hoe zou je het een volgende keer aanpakken?

Jaap van den Berg: “We zijn als gemeente veel zeggenschap kwijt. Zo zou 100 % lokaal eigendom ook kunnen betekenen dat een paar rijke bewoners alles bezitten. Daarnaast neemt de coöperatie strenge, bovenwettelijk milieunormen in acht, maar hebben we daar geen zeggenschap meer over. Vanwege de inzet van Wij Duurzaam Staphorst en de goede samenwerking is dat geen probleem geweest, maar je zou als gemeente ook meer zekerheden en bevoegdheden in het vervolgtraject moeten hebben.”

Jenko Huls: “Door zelf het windpark te ontwikkelen hou je zoveel mogelijk rendement in de gemeenschap, maar neem je ook veel risico. Het project is goed gegaan, maar anders hadden we wel wat uit te leggen gehad aan onze leden. Ook is het lastig om een sterke coöperatie neer te zetten, niet iedereen heeft de kennis en kunde. Voor ons is het dus ook een vraag aan de overheid: hoe kun je uitvragen uitzetten die haalbaar zijn voor startende coöperaties?”

5

OPGROEIEN, LOKAAL EIGENDOM
EN STAATSSTEUN

5. OPGROEIEN, LOKAAL EIGENDOM EN STAATSSTEUN

LEESWIJZER EN TIPS:

In dit hoofdstuk leest u:

- Welke hulpmiddelen er zijn voor de samenwerking.
- Over opgroeien en helpende beleidsinstrumenten daarbij.
- Over lokaal eigendom (bij warmteschappen), en andere vormen van participatie in maatschappelijke tenders.
- Over staatssteun en het Didam arrest.
- Voorbeeld zon met lokaal eigendom met de Zonneroute A37 in gemeente Hoogeveen.

Tips:

- Stimuleer lokaal eigendom door het vast te stellen in een beleidskader, neem selectiecriteria over participatie op.
- Ken de verschillende typen van lokale participatie.

In sommige gemeenten is al veel ervaring opgedaan met samenwerken met betrokkenen, zoals met bewonersinitiatieven of coöperaties. En is een aantal bewezen concrete hulpmiddelen die een positieve invloed hebben op de samenwerking.

Energie Samen en LSA-bewoners hebben binnen het programma Duurzaam Door van RVO een verkenning gedaan naar democratische beleidsinstrumenten die de positie van bewonersinitiatieven versterken en die samenwerking organiseren. Aangedragen hulpmiddelen zijn:

- **Het right to challenge of het uitdaagrecht:** daarmee kunnen bewoners, maatschappelijke organisaties e.a. taken van de gemeente overnemen als zij denken het slimmer, beter, goedkoper of anders te kunnen. **Het initiatiefrecht/ wonen in zelfbeheer:** het recht van huurders om zelf initiatieven te nemen gericht op verduurzaming.
- **Diensten van Algemeen Economisch Belang:** Als de markt bepaalde diensten onvoldoende oppakt (marktfalen) mogen decentrale overheden economische activiteiten die in het algemeen belang zijn beleggen bij een onderneming die ze morgen compenseren voor het uitvoeren van de dienst.
- **Maatschappelijke tender:** dit biedt gemeenten de mogelijkheid om initiatieven te selecteren op basis van maatschappelijke criteria, zoals lokaal eigendom en participatie van bewoners.

- **50% lokaal eigendom:** dit betekent dat inwoners en ondernemers samen, deels, of helemaal eigenaar zijn van windmolens of zonnepanelen. En dat zij kunnen meebeslissen over het project en over een deel of over alle opbrengsten.
- **Mienskip:** een keurmerk voor rechtvaardige, lokale duurzame energie.
- **Opgroeiruimte:** De ruimte van bewonersinitiatieven om in fasen op te groeien tot een professionele energiecoöperatie of bewonersbedrijf.
- **Warmteschappen:** Een democratisch en professioneel bewonersbedrijf met specifieke kenmerken gebaseerd op EU-richtlijnen (zie ook in hoofdstuk 2).

MEER INFORMATIE

- Informatie over bovenstaande onderwerpen is te vinden op de Academie van [Energie Samen](#).
- Bekijk de [routeplanner](#) Right to Challenge van het Kennisnetwerk Uitdaagrecht of lees over het uitdaagrecht bij aardgasvrij op het Landelijk Communicatienetwerk Klimaat: [uitdaagrecht en aardgasvrije wijken](#).
- Lees bij Energie Samen over het [right to challenge in de warmtetransitie](#).
- Lees over het initiatiefrecht in de brief van de minister van BZK over [integrale visie op de woningmarkt](#).
- Lees meer over [Diensten van Algemeen Economisch Belang](#) op het Kenniscentrum Europa Decentraal.
- Lees meer over [Diensten van Algemeen Economisch Belang](#) in de warmtetransitie via de website van Energie Samen.
- Via het werkblad [Maatschappelijke tender](#) van de RES krijg je handvaten voor het afwegen waarom, wanneer en hoe je een maatschappelijke inzet. Of bekijk de [Position Paper Maatschappelijke Tenders](#) van NVDE, Holland Solar en NWEA.
- Informatie over het [Mienskip keurmerk](#).

OPGROEIEN DOE JE SAMEN

Het opgroeierecht wordt vaak gezien als het recht van bewonersinitiatieven om op te groeien tot een professionele energiecoöperatie of een bewonersbedrijf. Maar ook voor gemeenten en andere partners is deze vorm van publiek-civiele samenwerking relatief nieuw. Zij moeten ook groeien in deze manier van samenwerken. Een betere benaming is dan ook opgroeiruimte, waarin zowel het bewonersinitiatief als de mensen bij gemeenten en andere partners de ruimte krijgen om de samenwerking vorm te geven. Het kost tijd om te weten wat je aan elkaar hebt en elkaar kan bieden.

Door fases met mijlpalen en criteria af te spreken, krijgt het initiatief de kans om zijn kunde op te bouwen én aan te tonen en kan de samenwerking stap voor stap vormkrijgen. Om een goed samenspel tot stand te brengen kan het helpen om een zogeheten ‘tussenruimte’ te creëren, waarin de deelnemers tijd investeren om een gedeeld begrip van de opgave te formuleren.

LOKAAL EIGENDOM

Energiecoöperaties streven lokaal eigendom na. Lokaal eigendom betekent dat inwoners en ondernemers uit de omgeving (mede-)eigenaar zijn van een energie-installatie en dat ze meebeslissen over het project. Op die manier heeft de omgeving zeggenschap en komen baten ook lokaal terecht. Het gaat dus over eigenaarschap, de verdeling van lusten en lasten en de belangen van de omgeving.

Lokaal eigendom bij zon en wind

Landelijk is er veel steun voor lokaal eigendom. Zo is er in het Klimaatakkoord afgesproken om bij zonne- en windenergie te streven naar ten minste 50 % lokaal eigendom. Maar als het lokaal eigendom is vormgegeven door deelname van een coöperatie, van wie is de rest dan? Bij zon en wind gaat dat vaak om professionele commerciële ontwikkelaars. Deze ontwikkelen door het land heen energieprojecten. Er zijn ook andere eigendomsverhoudingen bij lokaal eigendom, zoals 25% of 100%.

Veel gemeenten staan ook achter het doel van 50 % lokaal eigendom. De rol van de gemeente hierin is echter ingewikkeld. Gemeenten kunnen lokaal eigendom stimuleren, maar niet afdwingen. Stimuleren kan bijvoorbeeld door lokaal eigendom vast te leggen in het beleid (zie verderop in deze handreiking) maar ook door als gemeente mee te investeren in een lokaal initiatief of bijvoorbeeld door vast te leggen dat een zonnepark niet meer dan 5ha groot mag zijn, wat minder interessant kan zijn voor commerciële partijen.

MEER INFORMATIE:

- Het advies [Naar nieuwe coalities in aardgasvrij](#) van het Overlegorgaan Fysieke Leefomgeving benadrukt het belang van het opgroeierecht voor een maatschappelijk initiatief in de warmtetransitie.
- Op de website van Energie Samen staat meer informatie over [opgroei recht en opgroeiruimte](#)
- Meer weten over wat je als gemeente (niet) kunt doen voor lokaal eigendom? Lees de [oplegger en factsheet](#) van het NP RES over de bevoegdheden van overheden bij procesparticipatie en financiële participatie (vanaf pagina 5).
- Meer weten over lokaal eigendom? Kijk op de [participatie pagina](#) van RVO en op de [themapagina](#) van het NP RES.
- Meer informatie over financiële participatie is te vinden op een [themapagina](#) van Energieparticipatie.nl, de leeromgeving voor participatie bij duurzaam opwekken van NP RES, en op de [pagina](#) van TNO over burgerparticipatie in de energietransitie.
- Wist je dat de brancheorganisaties van zon- en windontwikkelaars gedragscodes hebben waarin ze het belang van lokaal eigendom en financiële participatie onderschrijven? Lees dit voor [windenergie](#) van NWEA en [zon op land](#) van Holland Solar.

Andere vormen van participatie

Lokaal eigendom is een mooie manier om de omgeving mee te laten beslissen en profiteren. Tegelijk zijn er ook andere manieren. Wat het beste past, hangt van de situatie af. Bij lokaal eigendom is altijd sprake van financiële participatie: de omgeving investeert (mee) en draagt risico's. Financiële participatie kan ook zonder lokaal eigendom, dan heeft de deelnemer op een andere manier profijt bijvoorbeeld via een gebiedsfonds of korting op de energierekening. Zo is lokaal eigendom mooi voor omwonenden die mee kunnen en willen investeren, maar levert het anderen niet per se iets op. Om meer inzicht te geven in soorten participatie, is bij het Klimaatakkoord de participatiewaai bedacht. Die beschrijft vier typen van lokale participatie:

- **Mede-eigenaarschap**, oftewel lokaal eigendom.
- **Financiële deelneming**, bijvoorbeeld via aandelen of obligaties.
- **Een omgevingsfonds**, om een deel van de opbrengsten in de omgeving te steken.
- **Een omwonendenregeling**, om direct omwonenden voordeel te geven.

MEER INFORMATIE

Meer weten hierover? Bekijk de hele [participatiewaai](#) vanuit het klimaatakkoord.

Lokaal eigendom bij warmte

Bij warmte zijn er nog meer opties. Naast marktpartijen zijn er ook publieke partijen die een rol kunnen spelen, zoals gemeenten, provincies en publieke infrastructuurbedrijven. Sommige coöperaties willen het liefst zoveel mogelijk zelf doen, andere werken met marktpartijen en/of publieke partijen samen in een gedeeld warmteschap. Een voorbeeld hiervan is het [Warmtebedrijf Oost-Wageningen](#) een gezamenlijk warmtebedrijf van de lokale energievoerders, de gemeente en een marktpartij. Gemeenten werken aan uitvoeringsplannen per wijk, buurt of gebied om deze aardgasvrij-(ready) te maken. Samenwerken met alle betrokkenen uit de wijk, waaronder mogelijk warmteschappen, is daarin belangrijk.

ENERGIEDIENSTENBEDRIJF

Voor het thema warmte zijn er gemeenten die het initiatief hebben genomen een energiedienstenbedrijf te starten. Samen met een energievoerders en partners zoals de woningcorporaties, lokale (bouw)bedrijven, kennisinstellingen en bewoners ontwikkelt de gemeente met zo'n energiedienstenbedrijf aanpakken voor soortgelijke bouw en organiseren ze inkoopacties.

Een voorbeeld is het [Energiedienstenbedrijf Gooi en Vechtstreek \(EDB\)](#). In een aantal andere gemeenten gaan ook stemmen op om dit te starten.

Lokaal eigendom in maatschappelijke tenders

Soms organiseren gemeenten en andere overheden tenders om een ontwikkelaar te kiezen voor een opwekproject. Twee situaties komen veel voor:

- De gemeente of andere overheid is de eigenaar van de grond waarop het project plaatsvindt.
- De gemeente creëert 'vergunningsschaarste' en organiseert een maatschappelijke tender om de beste projecten voor die vergunning(en) te selecteren.

In een maatschappelijke tender kan de gemeente selectiecriteria opnemen over participatie, zoals het beoogde aandeel lokaal eigendom. Daarbij gelden wel voorwaarden. Zo gaat het om inspanningen en gaat een resultaatverplichting, zoals de eis dat bepaalde afspraken gemaakt worden, te ver.

MEER INFORMATIE:

- Meer weten over maatschappelijke tenders? Lees erover in de [handreiking](#) van het Gelders Energieakkoord en de [Oplegger en factsheet](#) van het NP RES (vanaf pagina 13).
- Meer informatie over het opstellen van Uitvoeringsplannen en de rol van bewonersinitiatieven lees je in de [handreiking Uitvoeringsplan Warmtetransitie](#) van het NPLW en MSG Strategies.
- Lees over de [aanbestedingsregels voor coöperaties en over maatschappelijke tenders](#) bij Energie Samen.
- *Benieuwd hoe gemeenten dit in de praktijk doen?* Lees hoe dit eraan toegaat bij de Drentse Zonneroute A37 op pagina 32.

Gronduitgifte en het Didam-arrest

Soms is de gemeente eigenaar van de grond waarop een energiecoöperatie een project wil ontwikkelen. Hoewel er gedeelde belangen zijn, mag de gemeente de grond dan niet een-op-een verkopen aan de coöperatie. In het Didam-arrest van 2021 heeft de Hoge Raad bepaald dat een-op-een verkoop van vastgoed niet toegestaan is als er (naar verwachting) meerdere gegadigden zijn. Vanwege het gelijkheidsbeginsel moet er dan een selectieprocedure worden doorlopen. Dat kan gaan om een tender, maar ook bijvoorbeeld een prijsvraag. Lokaal eigendom kan daarin wel een beoordelingscriterium zijn, als het is opgenomen in beleid. Bij de Drentse Zonneroute A37 (voorbeeld pagina 33) ging het om Rijksgronden en werd binnen de tender vanuit het Rijk verwezen naar het gemeentelijke beleid (beleidskader Drentse Zonneroute A37).

REGELS RONDOM STAATSSTEUN

Staatssteun is een vaak genoemd en ook een complex onderwerp. En wat wel en niet mag volgens de wetgeving is vaak onvoldoende bekend bij zowel de betrokken ambtenaar vanuit de gemeente als bij de energiecoöperatie. Je krijgt met staatssteun te maken als je direct met een energiecoöperatie wil samenwerken, dit mag niet zomaar. Het is duidelijk dat er investeringen nodig zijn om een project van de grond te krijgen. En dat gemeenten ervoor moeten zorgen dat er geen oneerlijke concurrentie ontstaat of dat bepaalde partijen financiële voordelen krijgen. Om hiermee om te gaan is door de overheid een handreiking staatssteun opgesteld in 2016. Hierin staan de basisregels over staatssteun en welke stappen er zijn die moeten worden doorlopen om voorgenomen overheidsingrijpen te laten voldoen aan de staatssteunregels.

Bij de energietransitie speelt de vraag over staatssteun zowel voor opwek van elektriciteit op land als voor warmteprojecten. Voor energiebesparing is dit anders, daar kan je een eigenaar-bewoner financieel helpen energie te besparen omdat een eigenaar-bewoner geen onderneming is. Het is belangrijk te weten dat altijd wanneer de overheid financiële middelen aan een onderneming verstrekt, dus via subsidies of via een overheidsopdracht, er rekening gehouden moet worden met Europese staatssteun regels. Bij opdrachten gaat het ook om Europese aanbestedingsregels. Een energiecoöperatie wordt als onderneming gezien als het economische activiteiten verricht. Dat is veelal het geval. Het is belangrijk voor zowel gemeente als energiecoöperatie voldoende kennis te hebben van dit onderwerp. De juridische afdeling van de gemeente heeft in ieder geval meer informatie over de criteria voor staatssteun en over de mogelijke uitzonderingsgronden.

Voor opwekprojecten kan je met de staatssteunregels omgaan door een selectieprocedure (zoals een maatschappelijke tender) op te stellen, hier kunnen allerlei partijen op inschrijven. Binnen deze selectieprocedure neem je criteria op die uit gemeentelijk beleid komen, bijvoorbeeld over Lokaal Eigendom. Daarna beoordeel je de partijen die hebben ingeschreven op deze criteria en kies je degene die het best invulling geeft aan lokaal eigendom.

MEER INFORMATIE:

- Meer weten hierover? Bekijk de [handreiking staatssteun](#) van de Rijksoverheid.
- Lees meer over staatssteun op de [website van Energie Samen](#).
- Lees meer over staatssteun bij warmteprojecten en energiebesparing op de [website van het NPLW](#).
- Lees meer op de website van het [Kenniscentrum Europa Decentraal](#).
- Vanuit de EU is er in 2022 een nieuw [richtsnoer](#) geschreven over staatssteun ten behoeve van klimaat, milieubescherming en energie.

LOKAAL EIGENDOM BORGEN VOOR ZONNE-ENERGIE

• DRENTSE ZONNEROUTE A37 •

Daan Oliver van de gemeente Hoogeveen en Guus Wessels van Energiecoöperatie De Groene Wieken vertellen over hun samenwerking voor het plaatsen van zonnepanelen langs een snelweg in drie gemeenten. Het doel is om lokale betrokkenheid te stimuleren en mensen mede-eigenaar te maken.

Waar gaat de samenwerking over?

Daan Olivier: “In 2016 is de gemeente gestart met dit traject en meldden we ons samen met de gemeenten Coevorden en Emmen bij het programma Opwek van Energie op Rijksgrond (OER). We wilden meer dan 40 kilometer zonnepanelen plaatsen langs een snelweg die door onze drie gemeenten loopt. Samen met de provincie, meerdere partijen vanuit het Rijk en natuurlijk de omwonenden hebben we gezocht naar een goede landschappelijke inpassing. Hier komt het unieke ontwerp van de Drentse Zonneroute uit voort, met de gekleurde zonnepanelen en de zonnewand. Daarnaast willen we ook de mensen uit de omgeving in positie brengen om mede-eigenaar te worden.”

Guus Wessels: “De Groene Wieken bestond net als energiecoöperatie toen we werden benaderd voor dit traject. Dat gebeurde via een bewonersgroep uit Coevorden die al bezig was met het OER-traject. Zij hebben een maandelijks participatieoverleg opgezet. Samen met de betrokken ambtenaren is er gezamenlijk beleid geformuleerd dat gelijk is in de gemeenten om dit project te kunnen realiseren.”

Hoe hebben jullie het lokaal eigendom vormgegeven?

Guus Wessels: “Iedere gemeente heeft een coöperatie. In overleg met hen hebben we gekeken hoe je lokaal eigendom vorm zou kunnen geven. Een belangrijk inzicht was dat je als coöperaties in een centrale koepel een sterke positie hebt. Daarna is het Beleidskader Participatie Drentse Zonneroute A37 ontwikkeld. Daarin is een eis aan de ontwikkelaar opgenomen om een bod op lokaal eigendom te doen. Er is een harde ondergrens van 20 % en het streven is 50 % lokaal eigendom. Vorig jaar is het beleidskader in alle 3 gemeenten zonder amendementen vastgesteld.”

Daan Olivier: “Er komen veel verantwoordelijkheden te liggen bij de centrale koepel, maar die was er nog niet. Daarnaast moesten we ervoor zorgen dat de coöperaties zich organiseerden rond het projectgebied. Er waren heel veel vragen, bijvoorbeeld over hoe

LOKAAL EIGENDOM BORGEN VOOR ZONNE-ENERGIE • DRENTSE ZONNEROUTE A37 •

je lokaal eigendom afdwingbaar maakt in de tender, over de inkomsten uit het project en over hoe we die opbrengsten via de energiecoöperaties terug laten vloeien naar omgeving. De energiecoöperatie kiest uiteindelijk waarin te investeren.”

Hoe heb jullie je als gemeente en energiecoöperatie georganiseerd?

Daan Olivier: “We hebben als gemeente de handschoen samen met De Groene Wieden opgepakt om te zorgen voor een goede ondersteuningsstructuur. Er is nu een projectleider aangesteld en er zijn kwartiermakers om de lokale organisatie op peil te krijgen. De projectleider is vanuit het Rijk aangesteld, de kwartiermakers vanuit gemeenten. Zij zijn nu in opdracht van de coöperaties aan de slag.”

Guus Wessels: “De kwartiermaker is druk met het leggen van contacten., Ik ga hem helpen om bij verschillende dorpen en initiatieven langs te gaan en te kijken hoe wij inwoners en organisaties enthousiast kunnen maken en zij ons verder kunnen helpen met onze rol in het project en de samenwerking met de gemeente.”

Waar ben je tevreden over in jullie samenwerking?

Guus Wessels: “Wij zijn ook erg tevreden over de communicatie met Daan en de andere ambtenaren. Ook zijn we blij dat we elk kwartaal direct met de wethouder in overleg zijn over onze projecten. Vergeleken met andere gemeenten lopen wij daarin voorop.”

Daan Olivier: “Jazeker, er komt voor ons ook meer uit voort. Het helpt de gemeente bijvoorbeeld om blinde vlekken weg te halen. De samenwerking functioneert ook als signaleringsfunctie.

6

OPBOUWEN EN FORMALISEREN
VAN DE SAMENWERKING

.....

6. OPBOUWEN EN FORMALISEREN VAN DE SAMENWERKING

LEESWIJZER EN TIPS:

In dit hoofdstuk leest u:

- Dat de mate van opgebouwd vertrouwen tussen coöperatie en gemeente relevant is voor de samenwerking en de start ervan. Ook ervaringen uit het verleden spelen een belangrijke rol.
- Welke punten aandacht verdienen bij de start van een samenwerking en welke tips er zijn voor het eerste gesprek met de energicoöperatie.
- Dat het goed is om expliciet te zijn, zowel over de eigen (regie-)rol als op de wederzijdse verwachtingen, het gezamenlijke doel en de verantwoordelijkheden.
- Een voorbeeld van energiebesparing vanuit de Gemeente Delft en energicoöperatie Deelstroom met initiatief van 015duurzaam. Starten campagne gericht op energiebesparing.

Tips:

- Wees duidelijk en bespreek verwachtingen, mogelijkheden en rollen expliciet.
- Actief luisteren helpt, niet alleen bij de start maar tijdens de hele periode van samenwerking.
- Wees bewust van de meerwaarde van de energicoöperatie.
- Bouw de samenwerking op met een intentieverklaring en formaliseer daarna met een samenwerkingsovereenkomst.

AANLEIDING VOOR DE SAMENWERKING

De samenwerking kan starten op verschillende manieren, die grofweg in te delen is door het beantwoorden van de volgende vragen:

1. Welke kennis en ervaring heeft de gemeente? Heeft de gemeente al eerder een samenwerking gehad met andere energicoöperaties of energieinitiatieven? Wat is daarvan geleerd?
2. Hoeveel kennis en ervaring heeft de energicoöperatie? Starten ze zelf net of hebben ze al een aantal energieprojecten gerealiseerd in de eigen of in andere gemeente? Meer ervaring betekent veelal dat er minder tijd nodig is om een gelijkwaardige samenwerking te ontwikkelen. Men (her-)kent de procedures en stappen.

Quote van een gemeente over de eigen rol:

“Om goed te kunnen bepalen welke rol we kunnen pakken als gemeente, moeten we in ieder geval weten hoe het zit met onze ambtelijke capaciteit. Daarnaast hebben we kennis nodig bijvoorbeeld over subsidies en de regels rondom financiële steun en aanbestedingen.”

3. Is er al een relatie of een eerdere samenwerking geweest met de (voorloper van de) energicoöperatie? De coöperatie kan zelfstandig opgericht zijn door een aantal enthousiaste bewoners die vervolgens aankloppen bij de gemeente. Het kan ook voortkomen uit een bestaand bewonersinitiatief waarmee eerder al is samengewerkt en waarbij gemeente en coöperatie samen tot de conclusie komen dat het goed is om een energicoöperatie op te richten.

Hoe groen of ervaren een energicoöperatie is, hoe groen of ervaren de gemeente is met samenwerken met coöperaties en in hoeverre men elkaar al kent en vertrouwt speelt een rol in de samenwerking en is relevant voor de start ervan. Ongeacht de situatie, een doordachte aanpak is altijd nodig. Daarvoor is het belangrijk om te weten welke rol de gemeente speelt en wat de mogelijkheden en beperkingen zijn.

HELDERHEID OVER EIGEN ROL

Door zelf een helder beeld te hebben van de eigen rol wordt het mogelijk om betere afspraken te maken en om de samenwerking zo goed mogelijk af te stemmen op de eigen strategie. Door zelf te weten wat kan (en wat niet) kan vanaf de start van de samenwerking duidelijkheid gegeven worden over belangrijke onderwerpen zoals de politiek bestuurlijke inbedding, de democratische verantwoording en de besluitvorming, de rolverdeling en verantwoordelijkheden en over de invulling van het lokaal eigendom. Dit vooraf expliciet maken voorkomt ruis en helpt de samenwerking. Uiteraard moet er ruimte zijn om onderbouwd af te wijken als dat nodig is.

ERKENNEN MEERWAARDE VAN SAMENWERKEN

Samenwerken met energicoöperaties is geen doel op zich, maar een manier om de eigen doelen sneller te bereiken. Uit onderzoek en praktijkervaring blijkt dat samenwerken met energicoöperaties positief bijdraagt aan de energietransitie. Zo blijkt dat er onder andere meer en breder draagvlak is en meer betrokkenheid bij de activiteiten en het bevordert de sociale cohesie in een wijk. Het is belangrijk om het potentieel van energicoöperaties expliciet te erkennen. Gemeenten kunnen deze erkenning laten zien, door opdrachten te verstrekken aan coöperaties en samen te werken in concrete projecten. Maar bijvoorbeeld ook door actief te ondersteunen bij organisatie van evenementen, deel te nemen aan bijeenkomsten van de energiecoöperatie en door een bijdrage te leveren aan de communicatie- en informatievoorziening. Gemeenten kunnen in hun beleid ruimte geven aan energicoöperaties door duidelijke principes of randvoorwaarden op te stellen voor het betrekken van bewoners en het samenwerken met energiecoöperaties. Een voorbeeld van manieren om dit vast te leggen zijn hier te vinden in het voorbeeld van de Zonneroute A37 in gemeente Hoogeveen op pagina 32.

Quote van een gemeente over de meerwaarde van samenwerken:

“We hebben in onze gemeente een groep actieve en enthousiaste bewoners. Zij zorgen voor verbinding door hun vrijwillige inzet. Als gemeente willen we voorlopers stimuleren en we kunnen van ze leren over knelpunten in projecten.”

HET EERSTE GESPREK VAN DE GEMEENTE MET DE ENERGIECOÖPERATIE

Een duidelijk beeld van de eigen rol, de gemeentelijke visie op samenwerken en de manier van besluitvorming is een belangrijk deel van de voorbereiding. Een ander deel is het gedegen voorbereiden van de start van de mogelijke samenwerking, en dus van het eerste gesprek. Dat kan minder relevant of belangrijk lijken, maar ook hier geldt: een goede voorbereiding is het halve werk. Om goed beslagen ten ijs te komen is het zinvol om je vast in te lezen in de wijk, de coöperatie en/ of de initiatiefnemers. Zijn er bijvoorbeeld politieke invloeden omdat een oud-wethouder of raadslid onderdeel van de coöperatie zijn. En misschien zijn er al collega's die contact hebben gehad met de coöperatie of zijn er al stukken verschenen in de lokale krant.

Het eerste gesprek is de feitelijke start van een mogelijk langjarige samenwerking. Bij dit gesprek is een open houding en actief luisteren belangrijk. Dit helpt om een goed beeld te krijgen van de beweegredenen, ambities en doelen van de energievoopoperatie. Door te luisteren met alle aandacht, ontstaat er meer begrip en verbinding. Dat vormt een belangrijke basis voor een goede relatie en voor de samenwerking. Actief luisteren en de verbinding zoeken is tijdens de hele periode van samenwerken belangrijk, maar bij de start des te meer omdat er nog niet teruggevallen kan worden op eerdere ervaringen of een bestaande relatie.

Als dit nog niet bekend is, wil je als gemeente bij dit gesprek aangeven wat de eigen visie en rol is, wat de afspraken of randvoorwaarden zijn die hierover zijn vastgesteld. Tijdens dit gesprek formuleer je samen welke vervolgstappen er nodig zijn om de samenwerking verder vorm te geven in deze beginfase.

TIPS VOOR ACTIEF LUISTEREN

Het is belangrijk om met de juiste mindset gesprekken in te gaan. Een aandachtspunt is bijvoorbeeld actief luisteren. Voor sommigen is het wellicht overbodig om dit expliciet te noemen, maar voor anderen is het juist goed. Ga gesprekken in met de juiste mindset, vooral in de drukte van het dagelijks leven. Actief luisteren is een essentieel aandachtspunt, wat vertrouwen en samenwerking bevordert, conflicten sneller oplost, ruis en misverstanden voorkomt, en draagvlak creëert voor besluiten. Hoewel het extra tijd vergt, leidt actief luisteren uiteindelijk tot een soepeler samenwerking.

Hier zijn enkele tips voor actief luisteren:

1. Luister geconcentreerd en volledig. Vermijd afleiding en laat anderen uitpraten.
2. Luister, vat samen en vraag door. Oordeel niet, vat in je eigen woorden samen en vraag door voor beter begrip. Stel open vragen die bijvoorbeeld beginnen met wat, waarom en hoe.
3. Let op non-verbale communicatie. Toon interesse met open lichaamstaal en moedig gesprekspartners aan om verder te praten.
4. Geef opbouwende feedback. Bouw voort op wat je hebt gehoord.
5. Wees geduldig, vooral bij complexe onderwerpen. Vermijd het overslaan van stappen want soms ben je zelf al verder en ben je geneigd stappen over te slaan. Probeer dit te voorkomen en geef de gesprekspartner de kans om te leren.

FORMALISEREN VAN DE SAMENWERKING

Het helpt als gemeenten in de startfase gastvrij en enthousiast zijn, goed luisteren naar de doelen en ambities van de energievoorzieningscoöperatie. Het is uiteraard ook belangrijk om te begrijpen wat de coöperatie nodig heeft. Namelijk, er kan financiële ondersteuning nodig zijn om een haalbaarheidsonderzoek uit te kunnen voeren, hulp bij communicatie naar bewoners of het vinden van de juiste organisaties om te betrekken. Het helpt om expliciet afspraken te maken over de rollen en verantwoordelijkheden in deze fase, over overlegstructuren, over de ondersteuning die de gemeente biedt en wat er nodig is om de volgende stappen te kunnen zetten. Hierover samen heldere afspraken maken, verkleint de kans op teleurstelling, en zorgt er bovendien voor dat de voortgang gezien wordt, wat energie geeft aan alle deelnemers. Het creëert ook de mogelijkheid om een doorkijk te geven naar de volgende periode, een eerste punt op de route naar het uiteindelijke doel.

Energiecoöperaties zijn als initiatiefnemers verantwoordelijk voor een goede invulling van de participatie. Gemeenten kunnen bijvoorbeeld een inspanningsverplichting opleggen om bewoners te informeren en draagvlak te vergroten maar ook beleid en randvoorwaarden vaststellen over bijvoorbeeld procesparticipatie en financiële participatie.

De samenwerking kan geformaliseerd worden bijvoorbeeld door een intentieverklaring te ondertekenen. De intentieverklaring beschrijft in ieder geval het gezamenlijke doel en de ambitie en kan verder vrij globaal zijn in de beginfase. Later in de samenwerking kan een formele samenwerkingsovereenkomst de basis zijn, met daarin afspraken over de doelen, de rollen, verantwoordelijkheden en structuren en over de duur van de samenwerking (en het moment van herijking) en over eventuele (financiële) ondersteuning. Dit zijn momenten om te vieren dat partijen samen eenzelfde doel nastreven en om dit naar bewoners en andere betrokkenen te laten zien.

MEER INFORMATIE

- Lees voor over de regierol van gemeenten in de warmtetransitie en het ontwikkelen van visie op deze rol het onderzoek Sturen in transitie van het PAW
- Lees meer over beleid en participatie de pagina [Welke beleidskaders kan ik opstellen voor participatie](#) van Energieparticipatie.nl.
- Lees meer over samenwerken met bewonersinitiatieven, wat ook handig is voor de samenwerking met energiecoöperaties op de volgende pagina's:
 - [Burgerparticipatie in de energietransitie](#) - TNO
 - [Participatie bij zon en wind op land](#) – RVO
 - [Participatie vanuit de Regionale Energie Strategieën](#) - NPRES
 - [Samenwerken met bewonersinitiatieven](#) - NPLW
- Lees meer over de waarde van samenwerken en over de veranderende wijze van samenwerken is te vinden in het onderzoek van het WarmingUP-consortium naar Lokale samenwerking voor de collectieve warmtevoorziening [Lokale samenwerking voor de collectieve warmtevoorziening](#).
- Voorbeelden van samenwerkingsovereenkomsten:
- Energie Samen heeft een [handreiking samenwerkingsovereenkomsten](#)
- HIER heeft een [voorbeeld in de gemeente Noordenveld](#) over de samenwerkingsovereenkomst tussen de gemeente en de energiecoöperatie.

ENERGIEBESPARING MET DE ENERGIECOÖPERATIE

• 015 DUURZAAM • DELFT •

Arthur Hilgersom van energievoorziening Deelstroom Delft en Suzan Mannens van de gemeente Delft werken samen aan de energiebesparingsopgave. Ze vertellen hoe het is om hiermee aan de slag te zijn.

Hoe is de samenwerking ontstaan?

Arthur Hilgersom: “Deelstroom is ontstaan als energievoorziening om zon op dak te realiseren. Bij de oprichting wisten we al dat we een bredere gemeenschap wilden vormen, maar dat hadden we nog geen vorm gegeven. De landelijke Regeling Reductie Energiegebruik (RRE) gaf in 2019 een kans om aan de slag te gaan met energiebesparing. We hebben toen samen met Platform Energietransitie Delft een plan geschreven om meer dan 3000 huishoudens te bereiken en de aanvraag samen met de gemeente ingediend. De gemeente had zelf niet de mensen om die aanpak uit te voeren. Deelstroom hield zich nog niet bezig met energiebesparing, maar had wel al waardevolle ervaring, bijvoorbeeld met het organiseren van publieke bijeenkomsten.”

Suzan Mannens: “We hebben besloten samen in zee te gaan, want we stonden voor hetzelfde doel en wilden gezamenlijk invulling geven aan het energiebesparingsbeleid. De gemeente vroeg de specifieke uitkering aan en kreeg deze toegekend. Dat werd de start van de energiebesparingsaanpak.”

Wat doet 015 Duurzaam?

Arthur Hilgersom: “Deelstroom heeft 015 Duurzaam opgericht om de energiebesparingsaanpak uit te voeren. Dat begon met de RRE en is door de jaren heen voortgezet met verschillende middelen. Op dit moment voeren we bijvoorbeeld ook de aanpak voor energiearmoede uit met het geld dat de gemeente uit een Specifieke Uitkering (SpUk) heeft gekregen. 015 Duurzaam werkt met energievoorzieners, buurtbijeenkomsten en vouchers om huishoudens aan te zetten tot energiebesparing. Omdat we merkten dat het beter is als er een team is dat besparingsmaatregelen meteen kan treffen, zijn we voor de energiearmoedeaanpak ook gaan werken met energiehulpverleners.”

“We hebben besloten samen in zee te gaan, want we stonden voor hetzelfde doel en wilden gezamenlijk invulling geven aan het energiebesparingsbeleid.”

ENERGIEBESPARING MET DE ENERGIECOÖPERATIE

• 015 DUURZAAM • DELFT •

Hoe ziet de samenwerking eruit in de praktijk?

Suzan Mannens: “We hebben samen om de twee weken overleg. Ik ben het aanspreekpunt dat de lijntjes uitzet of de coöperatie doorverbindt binnen de gemeentelijke organisatie. De reguliere overleggen gaan over een breed aantal onderwerpen, dus je kan niet overal inhoudelijk bij betrokken zijn. De energietransitie raakt aan het werk van veel afdelingen. Hoe je die het beste betreft, is ook intern nog een zoektocht.”

Arthur Hilgersom: “We zijn al best lang bezig. Je kent sommige delen van de gemeentelijke organisatie daardoor goed, maar we verschuiven ook van domein. Eerste hadden we bijvoorbeeld veel contact met vastgoed, nu steeds meer met het sociaal domein. Sinds vorig jaar hebben we ook een zeswekelijks overleg met de wethouder. Die directe toegang tot het bestuur is heel bevorderlijk geweest.”

Wat is de meerwaarde van jullie samenwerking?

Arthur Hilgersom: “Er komen nieuwe dingen uit voort. Vorig jaar zijn we actief samen na gaan denken over ondersteuning voor mensen met een hoge energierekening. Voor het energiearmoedebeleid hebben we elkaar echt opgezocht. Toen de SpUk-gelden kwamen, zijn we gaan kijken hoe we de aanpak samen vorm kunnen geven. Afgelopen jaar hebben we ook samenwerking opgezocht met woningcorporaties. We helpen om de uitvoering van het beleid van de gemeente te verzorgen.”

Suzan Mannens: “Het voordeel van Deelstroom is ook de continuïteit. Ik ben al de derde contactpersoon vanuit de gemeente, zij zijn er nog steeds. Daarnaast hebben ze een eigen netwerk. De gemeente wordt niet door iedereen vertrouwd en dan komen zij vaak wel binnen. Op het sociale aspect, het gesprek en het vertrouwen, kan een coöperatie veel bieden.”

“Er komen nieuwe dingen uit voort. Vorig jaar zijn we actief samen na gaan denken over ondersteuning voor mensen met een hoge energierekening.”

ENERGIEBESPARING MET DE ENERGIECOÖPERATIE

• 015 DUURZAAM • DELFT •

Wat heb je nodig voor een goede samenwerking?

Suzan Mannens: “Constance afstemming is heel belangrijk. Je moet scherp houden dat je het over hetzelfde hebt. Het is fijn om duidelijk te weten waar de coöperatie voor staat. Als gemeente wil je ondersteunen, maar moet je weten waarmee. De overheid denkt in potjes, de coöperatie in bewonersvragen. Het is ook lastig om als gemeente langjarig beleid te formuleren. Je bent constant invulling aan het geven aan het geld dat binnenkomt, in plaats van een plan te hebben voor de komende jaren. Je moet dan soms zoeken hoe je wél kan helpen.”

Arthur Hilgersom: “Je hebt vertrouwen nodig dat je met dezelfde intenties aan de

slag wil. En als je dingen niet goed doet, moet je elkaar daarop aan kunnen spreken. Een open agenda is heel belangrijk en een regulier contact helpt daarbij. We zoeken ook creatieve oplossingen voor bedrijfskundige uitdagingen zoals het feit dat we niet kunnen investeren voor de lange termijn. Dat leidt ook tot bijzondere relaties. We kunnen bijvoorbeeld overdag bakfietsen gebruiken die 's avonds voor koeriersbezorging beschikbaar zijn. Dat geldt ook voor de mensen. We werken ook met een re-integratie-organisatie voor mensen met afstand tot de arbeidsmarkt. Op die manier proberen we flexibele werkrelaties aan te gaan, zonder dat het ten koste gaat van de bestaanszekerheid.”

“Op het sociale aspect, het gesprek en het vertrouwen, kan een coöperatie veel bieden.”

7

TIPS VOOR EEN BLIJVEND
GOEDE SAMENWERKING

7. TIPS VOOR EEN BLIJVEND GOEDE SAMENWERKING

Quote van een gemeente over succesfactoren bij gemeenten:

“Probeer tot clustering van de coöperaties en activiteiten te komen. Dat legt minder beslag op inzet voor besturen van de coöperaties.”

LEESWIJZER EN TIPS:

In dit hoofdstuk leest u:

- Wat u kunt doen na de realisatie van de energieplannen.
- Over de rollen die de gemeente kan hebben bij beheer en exploitatie.
- Over de succes en faalfactoren van de samenwerking tussen gemeenten en ergiecoöperaties.
- Voorbeeld met regionale ondersteuning voor initiatieven en coöperaties – Natuur en Milieu Overijssel.

Tips:

- Leg de samenwerking vast en evalueer regelmatig.
- Houd de regie als gemeente.
- Bepaal hoe je de samenwerking voortzet.

De samenwerking tussen de gemeente en een energiecoöperatie kan een langjarige samenwerking worden. Als een project doorloopt is het belangrijk om in gesprek te blijven met elkaar. Hierin is er een aantal mogelijkheden:

- Als het initiatief blijft bestaan wil je goed bespreken hoe de samenwerking goed ingericht kan worden voor deze nieuwe fase. Belangrijk is om te blijven overleggen.
- Een initiatief kan ook ophouden met bestaan, sluit dan de samenwerking goed af.
- Nazorg gaat over de toekomstige vragen en welke rol een initiatief neemt. Nieuwe plannen voor nieuwe projecten of andere onderwerpen. Belangrijk rond de exploitatie voor de gemeente kan zijn dat de winsten worden geïnvesteerd in nieuwe projecten zodat de energiecoöperatie niet afhankelijk blijft van subsidies van de gemeente. Energie coöperaties moeten aantonen financieel gezond te kunnen blijven.

Quote van een gemeente over
succesfactoren bij gemeenten:

**“Gemeenten moeten
veel en blijven
communiceren.
Je doet er goed aan
om de samenwerking
vast te leggen en
jaarlijks te evalueren.”**

TIPS VOOR DE SAMENWERKING

Tot slot hebben we nog enkele tips voor de samenwerking tussen gemeenten en energievooperaties.

Niet doen

- Te vroeg en te hoge verwachtingen of eisen stellen.
- Blijven zweven zonder duidelijk doel of zonder stappen voorwaarts te maken
- Verschil laten ontstaan of bestaan in tempo of taalgebruik.
- Te weinig of te laat informatie delen, onvoldoende transparant zijn.
- Stoppen met verbinden en betrekken van interne partijen: ambtenaren en wethouders stromen door. Je wilt steeds nieuwe relaties aanknopen en verbindingen maken.
- Het gesprek over financiering niet of te laat voeren.

Blijven doen

- Invulling blijven geven aan de eigen (regie-)rol. Durven stoppen als dat nodig is.
- Ruimte maken om de energievooperatie op te laten groeien en professionaliseren.
- In gesprek blijven en een terugkerend overleg, je gaat persoonlijke relaties aan met iemand in jouw gemeente.
- De samenwerking in stappen opbouwen met tussentijdse evaluatiemomenten en wederzijdse prestatieafspraken.
- Goede juridische afspraken maken wat je van elkaar kan verwachten en deze regelmatig evalueren en deze aanpassen als dat noodzakelijk is.
- Concreet maken met uitvoeringsplannen en het gemeentebestuur aanhaken.
- Regelmatig overleg houden tussen de energievooperatie en de wethouder
- Inleven in elkaars organisatie en een coöperatie als gelijkwaardige partner t.a.v. commerciële partijen zien.
- Dilemma's delen en transparant zijn.

REGIONALE ONDERSTEUNING VOOR INITIATIEVEN • OVERIJSSSEL •

Linda van IJzendoorn werkt bij Natuur en Milieu Overijssel (NMO). In haar rol als projectleider lokale energie ondersteunt ze lokale initiatieven vanuit het servicepunt Lokale Energie Overijssel.

Hoe is deze ondersteuning gestart?

“Lokale Energie Overijssel helpt inwoners van Overijssel om energie-initiatieven op te starten. We zijn gestart in 2017 vanuit een meerjarig programma van de provincie genaamd Nieuwe Energie Overijssel. Binnen dat programma voert NMO de ondersteuning voor lokale initiatieven uit.”

Hoe helpen jullie initiatieven?

“De basis is om een aanspreekpunt te zijn voor startende initiatieven. Die help ik, of ik verwijs ze door naar experts. Je hebt een duidelijk en toegankelijk aanspreekpunt nodig, een spin in het web. Zo’n positie verwerven kost tijd, maar is erg waardevol.”

“In de opstartfase werkt NMO daarnaast met Lokale Energie Initiatieven (LEI-)coaches. Dat zijn ervaringsdeskundigen die kosteloos met het initiatief meedenken. Het zijn coaches, geen inhoudelijke trekkers: ze helpen het initiatief te bepalen wat het wil en hoe het zich kan organiseren en delen daarbij bijvoorbeeld voorbeelden van buiten. Voor bestaande coöperaties denken de coaches ook inhoudelijk mee over het opstarten van projecten. We hebben ook een tienstappenplan gemaakt om te helpen met het opzetten van een energie-initiatief.”

“Voor het ontwikkelen is er inhoudelijke ondersteuning van een coördinator. Die helpt de coöperatie om te komen tot een aanvraag voor ontwikkelfinanciering uit het Energiefonds Overijssel. Onderzoeken of het project uitgevoerd kan worden kost geld. Dat is lastig in een fase waarin de meeste coöperaties beperkte middelen hebben en banken het een risico vinden om de plannen te financieren. We zagen hier dus een gat dat we proberen op te vullen. Na een succesvolle aanvraag heeft het initiatief middelen om zelf mensen in te huren en is er dus minder ondersteuning nodig.”

Hoe loopt bij initiatieven die jullie helpen de samenwerking?

“De samenwerking met gemeenten gaat best goed. Het grootste deel heeft goed contact, steeds vaker met regulier overleg en soms ook met structurele ondersteuning. Een klein aantal heeft moeite met de gemeente en heeft het gevoel dat ze tegengewerkt worden. Soms worden coöperaties ook bij de gemeenteraad uitgenodigd, hier hebben beide kanten positieve ervaringen mee.”

*“De basis is om een
aanspreekpunt te
zijn voor startende
initiatieven.”*

“Die directe toegang tot het bestuur is heel bevorderlijk geweest.”

REGIONALE ONDERSTEUNING VOOR INITIATIEVEN • OVERIJSSSEL •

“Nu ontstaan initiatieven vooral rondom een los project, zoals bij een zoekgebied voor wind of zon. Dan is het belangrijk dat de gemeente de weg vrij maakt, door helder te zijn over rol die een initiatief kan spelen en hoe lokaal eigendom in beleid wordt vormgegeven.”

Wat is belangrijk om een goede samenwerking op te zetten?

“Een startend initiatief heeft het gevoel nodig dat de gemeente ze serieus neemt. Ze hebben een iemand nodig die beschikbaar is, luistert en tijd heeft, ook in de avond als dat nodig is. Veel initiatieven voelen zich niet gezien. Frustraties over de samenwerking kunnen een reden zijn dat jonge coöperaties stoppen. Het is belangrijk om met elkaar in gesprek te blijven, toegankelijk te zijn en te horen wat er echt speelt. Dat zit juist ook in de zachte kant van de samenwerking.”

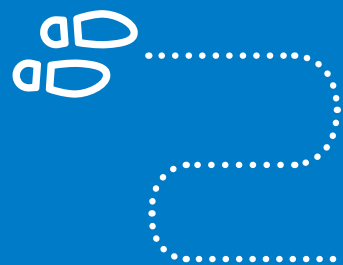
“We horen het verloop bij gemeenten en de inhuur van tijdelijke krachten vaak genoemd worden als knelpunt. De contactpersonen bij gemeenten wisselen vaak en er is een beperkte overdracht van kennis. Het kan voor coöperaties lastig zijn als hun aanspreekpunt beperkte kennis heeft van het voortraject en van de eigen gemeentelijke organisatie. Ook standvastig beleid is belangrijk voor coöperaties. Ze ontwikkelen hun projecten vaak minder snel dan commerciële partijen, waardoor veranderende beleidskaders een groter risico zijn.”

“Wanneer initiatieven met energiebesparing bezig zijn, is er voor continuïteit structurele financiering van de gemeente nodig. Besparing genereert geen inkomsten voor het initiatief. Onzekere jaarlijkse financiering maakt het voor initiatieven moeilijk om een organisatie op-bouwen. Een goed voorbeeld van hoe het wel kan, is [Energie van Hengelo](#), dat brede aanpak met energiecoaches en fixers heeft.”

Wat is jullie rol als Natuur en Milieufederatie hierin?

“De energietransitie is een van de onderwerpen waar NMO zich mee bezighoudt. NMO is voor energie-initiatieven waarschijnlijk toegankelijker dan een ambtenaar die dezelfde ondersteuning biedt. Het voelt onafhankelijker, want wij zijn niet de partij die een vergunning afgeeft. Wij kunnen daardoor tussen de partijen in staan. Dat maakt het makkelijker voor initiatieven om hun frustraties te delen en voor ons om te laten zien hoe het ook anders kan. Tegelijkertijd is de provincie mede-initiatiefnemer van Lokale Energie Overijssel. Wij delen de opgehaalde lessen dan ook weer met de beleidsmakers.”

BIJLAGE A: DEELNEMERS

BIJLAGE A: DEELNEMERS

Meegedacht en feedback gegeven op deze handreiking hebben deelnemers van:

- Het Nationaal Programma Regionale Energie Strategie (NPRES)
- Het Nationaal Programma Lokale Warmtetransitie (NPLW)
- Het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat (EZK)
- De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)
- Buurkracht
- Energie Samen
- HIER
- YesAndMore
- Gemeente De Wolden-Hoogeveen
- Energiecoöperatie De Groene Wieden
- Gemeente Arnhem
- Gemeente Amsterdam
- De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO).

Een tweede versie is gedeeld met een focusgroep. Deelnemers waren:

- Gemeente Bodegraven-Reeuwijk
- Gemeente De Wolden-Hoogeveen

Dit is een publicatie van:

Rijksdienst voor Ondernemend Nederland
Graadt van Roggenweg 200, 3531 AH Utrecht
Postbus 8242, 3503 RE Utrecht
T +31 (0) 88 042 42 42
[Contact](#)
www.rvo.nl

Deze publicatie is tot stand gekomen in opdracht van het Ministerie van
Economische Zaken en Klimaat.

© Rijksdienst voor Ondernemend Nederland | januari 2024

Publicatienummer: RVO-018-2024/RP-DUZA

De Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO) stimuleert duurzaam,
agrarisch, innovatief en internationaal ondernemen. Met subsidies, het vinden
van zakenpartners, kennis en het voldoen aan wet- en regelgeving. RVO werkt
in opdracht van ministeries en de Europese Unie.

RVO is een onderdeel van het ministerie van Economische Zaken en Klimaat.